

KISS JÓZSEF MIHÁLY*

Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1715–1789

RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az 1365-ben alapított bécsi egyetem mindig jelentős szerepet játszott a hazai értelmiség képzésében. Mohácsig három jelentős uralkodónk is kísérletezett egyetem alapításával, ám ezek az intézmények nem bizonyultak életképesnek (**Nagy Lajos:** Pécs, 1367; **Luxemburgi Zsigmond:** Óbuda, 1395; **Hunyadi Mátyás:** Pozsony, 1465). Hazánk legrégebb folyamatosan működő egyetemét **Pázmány Péter** alapította 1635-ben Nagyszombatban. A kezdetben csak az előkészítő jellegű bölcsészeti és hittudományi karból álló intézményben a jogi karon 1667-ben, az orvosin pedig csak 1769-ben kezdődött meg az oktatás, amely a rend feloszlatásáig (1773) az alapító szándéka szerint a jezsuiták gondjaira volt bízva. A képzés színvonala azonban még az állami fenntartású egyetem-mé válással sem érte el a jelentősebb európai egyetemek színvonalát, inkább csak a bécsi oktatási formák némi késéssel való átvétele jellemezte még a későbbi időszakot is.

Azok az ifjak, akik a honinál magasabb szintű műveltségre vágytak, kénytelenek voltak más országok egyetemeit felkeresni. A protestánsok – sokszor a katolikus állam által emelt akadályok ellenére – Németország, Hollandia és Svájc protestáns egyetemeit, míg a katolikusok jobbra az olasz, német, francia és természetesen az osztrák egyetemeket látogatták. A hagyományosan jó viszony és a földrajzi közelség miatt sok diákot vonzott a krakkói egyetem is.

Az állam igyekezett adminisztratív eszközökkel is felügyelni polgárainak külföldi tanulmányait. 1721-ben például olyan rendelkezést hoztak, hogy csak azok a protestáns vallásúak járhatnak egyetemre, akik kötelezvényt adnak arról, hogy végzésük után egyházi pályán fognak működni. A Helytartótanács 1725-ben kiadott rendelete értelmében a protestánsok csak külön útlevelemel mehetnek külföldre tanulni. (Az erdélyiek is csak Bécsben kiállított útlevelemel hagyhatták el a birodalmat. 1752-ben fejedelmi engedélyhez kötötték a külföldi egyetemjárást.) A szegény sorsú protestáns ifjak a gyülekezetektől és a gazdag családoktól gyűjtöttek pénzzadományokat külföldi tanulmányaikhoz (albizálás). Ezt a tevékenységet ugyanebben az évben tiltották be.

Azon felvilágosult abszolutista uralkodói intézkedések közül, melyek az állam számára hasznos alattvalók kinevelését célozták, csak néhányat említünk meg. 1752-ben átszervezték a bécsi egyetem teológiai fakultását, a jezsuitáktól fokozatosan az állam vette át az irányítást. Az uralkodói

* ELTE Levéltára, 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

parancs a vármegyét kötelezte arra, hogy a szegény néprétegek ingyenes gyógykezelésére legalább egy fizetett tisztiorvost és sebészt alkalmazzanak (1747-ben például 168 sebész működött az országban). 1754-ben elrendelték a magyarországi orvosok összeírását, s kötelezővé tették az oklevelek bemutatását. Ezután orvosi gyakorlatot csak érvényes diplomával rendelkezők folytathattak. A rendelet végrehajtására született meg a hazai közegészségügy első szabályozási tervezete (Planum regulationis in re sanitatis). A külföldi diplomákat újabb vizsgák letételével honosították. Az orvosokat jegyzékbe foglalták; a magyaroknak 12, a külföldieknek 24 aranyat kellett egy alapítványba befizetni, mely az orvosnövendékek külföldi képzését segítette. 1876-tól létezett az országos főorvos (regni protomedicus) intézménye. Hangsúlyoznunk kell, hogy a hazai egyetemen szerzett orvosi diploma 1793-ig csak Magyarország területén volt érvényes.

1779 után nem katolikus vallású is lehetett orvosdoktor. Ezt megelőzően csak a „szeplőtelen fogantatási eskü” letétele után avatták fel az orvosokat. Ennek hiányában csak „licentiatus medicinae” lehetett a végzett hallgató. Ezt a címet a fakultás, a diplomát az egyetem adta. Szerencsés véletlen folytán megtaláltuk **Sebők Sándor** (Sebeok Alex de Szent Miklos) nevét, azét a protestáns diákét, akinek Bécsben „prima erat acatholici promotio” (azaz aki elsőként nem katolikus doktori fokozatot szerzett). Az értelmiségi pálya II. József pátense értelmében 1781-ben nyílt meg mindenki előtt.

A teológiai képzésnél feltétlenül meg kell említenünk Mária Teréziának azt a rendelkezését (1765), amely szerint minden katolikus és görög katolikus egyházmegyének két-két alumnust kellett küldenie a Pázmáneumba. (A Pázmáneum is Pázmány Péter alapítása (1624), célja, hogy nagy tudású papokkal lássa el a magyar egyházat.) Mária Terézia állította fel a Szent Barbara Kollégiumot a görög katolikusok számára (alapítvány ötven fő részére, 1775).

Korszakunk utolsó fontosabb eseményeként II. József 1785-ben hadi orvossebészeket képző intézetet állított fel.

A DIÁKOK AZ ADATOK TÜKRÉBEN

Elöljárójában még el kell mondanunk, hogy a forrásfeltárás évkörét az eddig megjelent feldolgozások jelölték ki,¹ továbbá, hogy vizsgálódásainkat nem terjesztettük ki a Dráván-túli, szerémségi és a Duna vonalától délre eső területekre. Magyarországi hallgatónak csak azokat a diákokat tekintettük, akiknél a magyarországi, vagy erdélyi származást, vagy az ottani településnek a nevét valamilyen latinos formában feljegyezték. Röviden, hiába viselt valaki magyar nevet, ha pl. Bécsben született, vagy a származás helyét nem jelölték, akkor az adattárba sem kerülhetett be.

A 73 év alatt 1134, a fentebbi feltételeknek megfelelt diákot írtak be az egyetemi anyakönyvekbe. Ez a szám a kari anyakönyvek, a doktori anyakönyvek, az osztályzókönyvek, a szigorlati jegyzőkönyvek, a dékáni akták, a pedellusi akták és a Josephinum nacionáléinak átnézése után 1951-re nőtt. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy a források pusztulása, illetve hiányos vezetése miatt a diákok valós száma jóval meghaladhatta a kétezeret.

A magyarországi diákság jelentőségét mutatja az a tény is, hogy a középkorban gyökerező szokásoknak megfelelően létrejött négy akadémiai nemzet egyike a magyar volt (1414: Natio Hungarica). Természetesen a magyar nemzet anyakönyveinek adatait is hasznosítottuk (Liber Nationis Hungaricae).

A peregrinusok közül 1395-nek ismerjük származási helyét. Mind a megyék (1. táblázat), mind a városok (2. táblázat) esetében a legtöbben Nyugat-Magyarországról származtak.

1. táblázat

SZÁRMAZÁSI HELY, MEGYÉNKÉNT (10 FŐIG)

Megyenév	fő	%	Megyenév	fő	%
Pozsony	282	20,22	Fejér	20	1,43
Sopron	209	14,98	Bars	19	1,36
Pest	90	6,45	Heves	19	1,36
Nyitra	75	5,38	Kolozs	19	1,36
Győr	64	4,59	Baranya	18	1,29
Vas	56	4,01	Szabolcs	17	1,22
Trencsén	40	2,87	Brassó vidéke	14	1,00
Hont	36	2,58	Alsó-Fehér	13	0,93
Komárom	36	2,58	Árva	13	0,93
Szeben szék	33	2,37	Bihar	12	0,86
Moson	31	2,21	Zólyom	12	0,86
Temes	31	2,21	Veszprém	11	0,79
Abaúj	28	2,01	Esztergom	10	0,72
Szepes	27	1,94	Gömör	10	0,72
Zala	22	1,58	Sáros	10	0,72

Az erdélyi peregrinusok létszáma valamivel meghaladja az összes ismert származási helyről való diákok 8%-át.

A társadalmi állásra 686 hallgatónál van adatunk. A nemesek létszáma a legnagyobb, arányuk meghaladja a 61%-ot. Ezen belül a legnagyobb létszámú réteget a köznemesek (nobilisek) alkotják 287 fővel. A polgárság a második legnépesebb csoport: 190 fő, 27,7%. Plebejusnak 12 fő vallotta magát.

2. táblázat

SZÁRMAZÁSI HELY TELEPÜLÉSENKÉNT, 10 FŐIG

Helységnev	fő	Helységnev	fő
Pozsony	188	Kolozsvár	17
Sopron	97	Székesfehérvár	16
Budapest	79	Brassó	14
Győr	61	Pécs	14
Kismarton	47	Szabolcs	14
Nagyszeben	33	Nyitra	12
Nagyszombat	31	Gyulafehérvár	11
Temesvár	29	Trencsén	11
Kassa	27	Eger	10
Komárom	23	Körmöcbánya	10
Selmecebánya	22	Szombathely	10

1407 főnél, 1510 esetben ismerjük a különböző fakultásokra való első beiratkozás adatait. 505-en a bölcsészkarra (33,44%), 285-en gimnáziumba (18,87%), 273-an a Josephinumba (18,15%), 181-en a teológiára (11,99%), 138-an a jogi karra (9,14%), s 127-en az orvosi karra jártak (8,41%).

A Bécsből hazatért diákok közül sokan futottak be fényes karriert. Terjedelmi okokból itt csak néhányuk nevét említhetjük. Fekete György országbíró, tanügyi főigazgató; Görög Demeter

udvari főnevelő; Rácz Sámuel a magyar nyelvű egyetemi orvosi előadások meghonosítója; Born Ignác természettudós; Cseh-Szombati József országos főorvos; Zichy Ferenc győri püspök:

IRODALOM

1. Die Matrikel der Universität Wien VI. Band 1689/90-1714/15. Bearbeitet von Kurt Mühlberger und Walter Schuster. Wien, 1993., 387 p., Szögi László: Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemein I. 1790–1850. Budapest–Szeged, 1994., 391 p.
2. Bővebben: Kiss József Mihály: Magyarországi diákok a bécsi egyetemen. Budapest, 2000. 143 p.